

Hariri'nin Makamat'ında Seyahat Motivasyonları

Uğur KESKİN¹

Atıf/©: Keskin, U. (2021). Hariri'nin Makamat'ında Seyahat Motivasyonları. *Artuklu İnsan ve Toplum Bilim Dergisi*, 6 (2), 54-76.

Öz

Edebi eserler, insan yaşamının çeşitli yönlerini anlamlandırmaya katkı sağlayacak içeriğe sahip olabilmektedirler. On ikinci yüzyıl edebiyatçısı Hariri'nin *Makamat* adlı görece hacimli eseri, bu bakımdan zengin bir içeriğe sahip bulunmaktadır. Söz konusu içerik zenginliği nedeniyle bu makale, *Makamat* kitabını seyahat motivasyonları yönüyle ele almayı amaçlamaktadır. Böyle bir amacı gerçekleştirebilmek için ise teorik arka plan olarak, hâlihazırda oluşmuş bulunan seyahat motivasyonu ve göç ile ilgili literatür esas alınarak inceleme gerçekleştirilmiştir. *Makamat*'ın, analitik bir biçimde ele alınmasıyla edinilen bulgular, teorik çerçevede irdelenmiştir. Doküman incelemesi yönteminin kullanıldığı nitel bir çalışma olması nedeniyle bu makalede, anlamlandırma ve yorumlamaya dayalı değerlendirmelerde bulunulmuştur. Netice itibarıyla, birincil kaynak eser olan *Makamat*'taki anlatıların, yaşamsal bir karşılığının bulunması nedeniyle ve etkileşimselliğin bir gereği olarak, edebi anlatımlar ile teorik arka planın birbirini anlamlı bir biçimde yansıtabildiği kanaatine ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hariri, Makamat, Seyahat Motivasyonları.

¹ Prof.Dr., Uğur Keskin, Anadolu Üniversitesi/ İşletme Fakültesi, ugurkeskin@anadolu.edu.tr
Geliş/Received: 15 Mayıs 2021, Kabul/Accepted: 2 Eylül 2021

Travel Motivations in Hariri's Makamat

Uğur KESKİN

Citation/©: Keskin, U. (2021). Travel Motivations in Hariri's Makamat. *Artuklu Human and Social Science Journal*, 6(2) 54-76.

Abstract

Literary works can have content that will contribute to making sense of various aspects of human life. The relatively voluminous work of the twelfth-century writer Hariri, called *Makamat*, has rich content in this regard. Because of this rich content, this article aims to discuss *Makamat* book in terms of travel motivations. In order to achieve such a goal, as a theoretical background, a review was made on the basis of the existing literature on travel motivation and migration. The findings obtained by handling the *Makamat* in an analytical manner were examined in a theoretical framework. Since this is a qualitative study in which the document review method was used, evaluations based on interpretation and interpretation were made in this article. As a result, it has been concluded that the narratives in the primary source work, *Makamat*, have a vital counterpart and as a requirement of interactivity, literary expressions and theoretical background can reflect each other in a meaningful way.

Keywords: Hariri, Makamat, Travel Motivations.

Giriş

Arap dili, yazılı ve sözlü edebiyat açısından köklü bir geçmişe sahip bulunmaktadır. İlk çağlardan itibaren oluşan sözlü edebiyat geleneği, İslam'ın kabulünden sonra, yazılı alanda da gelişme göstermiştir. Belagat (etkili konuşma) ve fesahat (sanatlı söz söyleme), Arap toplumunda çok değer verilen alanlar olmuştur. On ikinci yüzyıl edebiyatçılarından (1054-1122) Hariri, yaşadığı dönemde edebiyatın birçok alanında saygın bir kişilik olarak kabul edilmektedir. Hariri'nin bilinen eserleri arasında özellikle *Makamat* adlı eseri ön plana çıkmaktadır.

Kültürel ve toplumsal olgulara olan yönelim, yirminci yüzyılın son çeyreğinde başlamış, her geçen gün gelişim kaydederek günümüze kadar gelmiş bulunmaktadır. Son dönemlerdeki zihinsel soruşturmalar, karşılaşılan sorunların çözümünün, dilin doğru biçimde analizine bağlı olduğu kanaatini desteklemektedir (Glendinning, 2014: 65-67). Edebiyat yapıtları, bizzat içlerinde barındırdıkları her çeşit zenginlik ve özellikle çok anlamlılıklarıyla anlaşılmayı ve yorumlanmayı bekleyen yapıtlardır (Özlem, 2019: 20). Hem dünya genelindeki yönelim hem de edebi yapıtların söz konusu niteliği, eser inceleme ve eleştirisinde kuramsal ve yöntemsel yeni anlayışların gelişmesine katkıda bulunmuştur. Yorumlama, edebi hermenötik, edebiyat incelemelerinin yapılandırılması konuları, her geçen zaman daha fazla gündem teşkil etmeye başlamıştır (Sladek, 2020: 44).

Geçmişte kalmış bir anlamı bütünüyle ihya etmek ve ulaştırmak mümkün olmamaktadır. Dolayısıyla yazılı bir metni anlamak, onu şimdiki bir anlama ortak etmeyi gerekli kılmaktadır (Özlem, 2019: 29). Bu görüşten yola çıkıldığında, edebi metinlerden oluşan *Makamat*'in da çağdaş yaşamda bireyin karşısına çıkan olguları anlamlandırabileceği çıkarsaması yapılabilmektedir. Edebi metinlerin böylesi roller üstlenebileceğinin düşünülmesi, bu tür kaynak eserleri, deneyim ve bakış açılarının aktarıldığı birer gerçeklik anahtarı olarak algılamayı da beraberinde getirmektedir. Dolayısıyla bu çalışmada *Makamat*'ta gün yüzüne çıkarılabilecek çeşitli konular arasından "seyahat motivasyonları" konusuna dikkatler yoğunlaştırılmıştır. İnsanoğlu, tarih öncesi devirlerden itibaren, itici ya da çekici birtakım nedenlerden dolayı seyahat hâlinde olmayı deneyimlemiştir. İşte *Makamat*, insanoğlunun bu kadim insanlık gerçeğini, Hariri'nin kendine has anlatı unsurlarıyla okuyucusuna sunmaktadır.

Belirli bir nesne, eser veya durumu anlatmak, tekrarlamayı değil, çözümleyerek anlama çabasını gerektirmektedir (Yücel, 2020: 99). Öte yandan, edebi bir metin söz konusu olduğunda, "şöyledir böyledir" biçimindeki tarifler yerine "şunun gibidir, bunun gibidir" tarzındaki açıklamaların tercih edilmesi gerekmektedir (Uşaklıgil, 2020: 70). Sıralanan görüşlerden yola çıkılarak, aşağıdaki ilgili anlatımlarda öncelikle *Makamat*'in ilgili yerlerinden doğrudan ya da açıklamalı olarak aktarımlara, daha sonra ise açıklama gayretinin kaçınılmaz başvuru kaynakları olan tecrübe, muhakeme (Uşaklıgil, 2020: 72) ve çağdaş literatürdeki izahlara yer verilmektedir.

Kültürel değer ifade eden insan yapısı her türlü ürün, zaman içinde tarihi bir nitelik kazanmaktadır. Gadamer, özellikle klasik sanat ve edebiyat yapıtlarının tarihsel ürünler olmakla birlikte, bir çeşit tarihüstü değer taşıdıklarını da iddia etmektedir (Özlem, 2019: 31). Gadamer'in bu görüşü, edebi bir eser olan *Makamat*'in, zamanının ötesine geçerek, günümüz gerçekliklerini belirgin bir biçimde yansıtabileceğini vurgulamaktadır. Bu

makalede gerçekleştirilmek istenen de tam olarak bunu (*Makamat*'taki anlatımların, günümüz literatürü ile örtüşen yönlerinin ortaya çıkarılabileceği hususunu) ifade etmektedir. Bu çalışmada, Hariri'nin elli adet makamesini (kısa hikâye) bir araya getirdiği *Makamat* adlı eserinde belirgin bir biçimde işlenen seyahat motivasyonları konusuna odaklanılmaktadır. *Makamat*'taki anlatım örgüsü, Hemmam ve Zeyd karakterlerinin çıktığı seyahatler ekseninde yapılandırılmıştır. Her bir makame, kendine göre belirli bir "seyahat motivasyonu" doğrultusunda kaleme alınmış bulunmaktadır.

1. Kaynak İncelemesi

Teorik evren, kapsayıcı literatürü sayesinde bütün yaşamsal süreçleri açıklayabilmeyi amaçlamaktadır. Birçok alanda olduğu gibi, seyahat motivasyonları alanında da belirli bir literatür oluşmuş bulunmaktadır. Tıpkı diğer alanlarda olduğu gibi, seyahat motivasyonları konusunda da güncel nitelikteki teorik ya da uygulamalı çalışmalar ön plana çıkmaktadır. Seyahat motivasyonları ile ilgili yürütülmüş çok sayıda bilimsel çalışma bulunmaktadır. Özellikle, sosyoloji alanında "göç/hicret", "muhacirlik", "gurbet" gibi başlıklar altında çalışmaya konu edilen hususlar, turizm ya da rekreasyon alanlarında "seyahat motivasyonları" ya da "seyahat tercihi" gibi yakın anlamları ifade eden başlıklar altında ele alınmaktadır. Bu tür çalışmaların ortak yönü ise belirli bir beldeden başka bir beldeye olan "yolculuk" müşterek paydasında birleşmektedir.

Yapılan her yolculuk, iradi biçimde gerçekleşmeyebilmektedir. Giddens ve Sutton (2020: 109-111), başka beldelere doğru kitlesel ya da bireysel olarak yapılan her türlü seyahati, itici ve çekici etmenler kapsamında açıklanmaktadır. Savaş, çatışma, kıtlık gibi durumlar, yaşanılan yerden ayrılmaya 'iten' ya da zorlayan unsurlar olmaktadır. Dolayısıyla, itici faktörlere bağlı olarak göç ve muhacirlik gibi zorunlu yer değiştirmelere ilişkin çok sayıda çalışmanın yürütülmüş olduğu görülebilmektedir (Beck vd., 2003; Flett vd., 2009; Strobe vd., 2015; Biasi vd., 2018). Çekici etmenlerin cezbediciliği de bireyleri seyahate çıkma yönünde güdülemektedir. Bu güdülenmenin, birey sayısı kadar çeşitlendirilebilmesi mümkün olmakla birlikte, literatürdeki çalışmaların, belirli konular üzerinde yoğunlaştığı görülebilmektedir. Özellikle son yıllarda, sosyal medyadaki paylaşımları (Eryılmaz ve Şengül, 2016; Soylu vd., 2019; Özbay ve Çekin, 2020) ve gastronomi tercihleri (Zagralı ve Akbaba, 2015; Toksöz ve Aras, 2016; Ayaz ve Yalı, 2017; Polat, 2020) gibi çok farklı etmenlerin, seyahat motivasyonu olarak ortaya çıktığına ilişkin çok sayıda çalışma yürütüldüğü görülebilmektedir.

Zorunlu yer değiştirmeleri, zorunluluk dışı (gezip görme, yeme-içme, kültürel, ticari, dini vb.) seyahatler ile bir tutmak mümkün olmamaktadır. Oysa *Makamat*'taki iki başat karakterinden birincisi olan Hemmam, çoğunlukla ticaret, gezip görme gibi çekici etmenlere bağlı olarak seyahat tercihinde bulunmaktadır. İkinci karakter olan Zeyd ise itici faktör olan düşman işgali nedeniyle yurdundan uzağa sürülmekte ve işgal sonlanıncaya kadar da seyahatte bulunduğu beldeyi kendisine kalıcı bir yurt edinmemektedir. Bu iki karakterin birbirine zıt seyahat amaç ve motivasyonları, her iki seyahat biçimine ilişkin ve ayrı ayrı literatür incelemesini gerekli kılmaktadır. Fakat bu literatür incelemesi istenildiği kadar derinleştirilsin, "*Makamat* (ya da Hariri)" ve "seyahat motivasyonları" özelinde yürütülen geçmiş tarihli bir çalışmaya rastlanmamış olması, bu makalenin keşifsel

niteliğini değiştirmemektedir. Yine de; filozof, edebiyatçı veya sanatçıların belirli eserlerindeki seyahat temalarını (özellikle gurbette bulunma yönüyle) ele alan bazı çalışmalara rastlanmakla birlikte (Harmancı, 2013; İşhakoğlu, 2013; Ünal ve Pektaş, 2014; Yalçınkaya, 2018; Çetiner ve Asutay, 2018; şimşek, 2019), söz konusu çalışmaların da, bu makalenin tartışma eksenini ile örtüşmediği anlaşılabilmektedir. Ayrıca, *Makamat*'a ilişkin Türkçe ve İngilizce literatür, Hariri'nin edebiyatçı olması nedeniyle, doğal bir eğilimle edebiyat ve dilbilim alanlarına odaklandığı için, seyahat motivasyonları bakış açısının, her halükârda bakır kaldığı görülebilmektedir.

Göç, gurbet, muhacirlik, seyahate çıkma gibi olgular, insanoğlu tarafından yazılı tarihin de öncesine dayanan bir geçmişe sahip bulunmaktadır. Sözlü gelenek unsurları olan mitoloji türü anlatılarda ve yazılı kaynaklarda da yer verilen bu olgular, insanlık için kadim bir geçmişe dayanmaktadır. Kıymetli bir yazılı kaynak olan *Makamat*'taki Zeyd karakterinin deneyimlediği anlamıyla yabancı memleketlerde gurbet hayatı yaşama, edebi söylem açısından üç farklı anlamda kullanılabilir. Bunlardan ilki; insanın doğup büyüdüğü memleketinden uzak kalmasını, ikincisi, geçmişe özlem duymayı (nostalji), üçüncüsü ise tasavvuf anlayışındaki Allah'tan ayrı kalmayı ifade etmektedir (Kaya 2007: 351). Zeyd'in gurbette oluşu, hem birinci hem de ikinci anlamları kapsayan bir nitelik göstermektedir. *Makamat*'taki en son anlatı olan ellinci makamede Zeyd'in, kendini tümüyle ibadet ve hak yoluna adanması, bütün uğraşlarının sonsal amacının, böylesi bir yönelim olduğuna ilişkin bir ima içermekte, dolayısıyla da üçüncü anlama da bir imada/göndermede bulunduğu kanaatini uyandırmaktadır.

2. Yöntem

Bu makalede, nitel araştırma kapsamında yürütölen bir yöntem olan doküman incelemesi metodu benimsenmiştir. Çünkü birincil kaynak metinlerdeki veriler, doküman incelemesi kapsamına girmektedir. Nitekim doküman incelemesi, durum ya da olguların bilgisini oluşturan yazılı metinlerin incelenerek değerlendirmeye tabi tutulması şeklinde tanımlanmaktadır (Yıldırım ve şimşek, 2016: 189). Dolayısıyla, bilimsel çalışmaya konu olan veri seti, doküman incelemesinin tamamını teşkil edebilmektedir.

Dilthey'e göre, edebiyat ve şiir sanatı, yaşamın yansıtılış şekillerindedir ve hatta bu yansıtılış şekilleri içinde en önemlileridir (Özlem, 2019: 42). Tarihi ve edebi metinlerde, yaşama konu olan her türlü hususun ele alınmakta olduğü bilinmektedir. Alman filozof Dilthey'in görüşünden de destek alınarak, edebi metinlerde ele alınan konuların, gerçekliğe ışık tutabileceği varsayımına ulaşılabilir. Bu varsayımdan yola çıkarak da aşığıdaki önermeye ulaşabilmek mümkün olmaktadır:

Önerme: "Edebi metinlerdeki anlatı unsurlarına farklı odak noktalarından yaklaşıldığında, belirli gerçekliklerin yansımalarına ulaşılabilir."

Yukarıda ifade edilen önermeye göre edebi metinler, yaşamın çeşitli yönlerine ilişkin açıklama ve izahlar ortaya koyabilmektedir. Bu önermenin bir lüzumu olarak anlamacı ve yorumlamacı bir çaba içinde bulunma gerekliliği doğrultusunda makalede, řu araştırma sorusunun cevaplanması amaçlanmaktadır:

Araştırma Sorusu: “*Makamat*’a konu edilen anlatılar, seyahat motivasyonlarına izah getirme bakımından anlamlı veri sağlayabilecek içeriğe sahip midir?”

3. Analiz: *Makamat*’ın Seyahat Motivasyonları Kapsamında Değerlendirilmesi

Makamat aracılığıyla günümüze yansıyan anlatılar, Hariri’nin, içinde yaşadığı dönemin acılarını, daha katlanılır kılma ve geleceğe umut taşıma amacını taşıdığı kanaati uyandırmaktadır. Hariri’nin makameleri, kurgusal yönler barındırır da yaşamsal gerçeklikleri belirgin bir biçimde yansıtmaktadır. Dönemsel açıdan bakıldığında Hariri’nin, *Makamat*’ı kaleme aldığı yıllar, Birinci Haçlı Seferi zamanına tekabül etmektedir. Bu dönemde Haçlı orduları, Anadolu topraklarında Urfa Kontluğu ve Antakya Prensiği gibi yönetim merkezleri oluşturmuş, bu merkezlerden zaman zaman Halep ve Mardin gibi beldelere yağmalama gerçekleştirmişlerdir (Bkz. Kayhan, 2012: 231). Haçlı yağması altındaki pek çok bölge insanı, istemeden de olsa yaşadığı topraklardan uzaklaşmak durumunda kalmıştır.

Hariri, makamelerinde, iki başat karaktere yer vermektedir. Birinci karakter, yukarıda ismi anılan seyyah Zeyd, ikinci karakter ise makameleri rivayet yoluyla nakleden hayali kişi olan Hemmam karakteridir. Bu iki karakteri ortak noktada buluşturan husus, söz konusu Haçlı işgal hareketine bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Zira Urfa Suruçlu bir şahıs olarak betimlenen Zeyd’in baba toprağı (makamelerde anlatılanların aslına uygun bir biçimde), Haçlı Seferlerinde Avrupalı Hristiyanlar tarafından işgal edilmiş, Suruç beldesi ise 1098 yılında Urfa Haçlı Kontluğu’na dâhil edilmiştir (Bkz. Altan, 2001: 574).

Makamat’taki anlatım kurgusuna dönük mantıklı zemin arayışı, Zeyd ile Hemmam karakterlerinin elli farklı makamenin olaylar dizgesindeki/manzumesindeki (her biri ayrı kasaba ya da şehir gibi beldelerde) karşılaşmalarını açıklamaya yönelik olarak ortaya konulmaktadır. *Makamat*’ta yalnızca ön üç ve yirmi üçüncü makamelerin konusu Bağdat’ta, diğer bütün makameler ise farklı beldelerde geçmektedir. Farklı beldelerde geçen anlatıların, okuyucu tarafından ilgiyle takip edilmesini sağlamak için, olayların geçtiği belirtilen memleketlerin insan karakterleriyle uyumlu bir kurgu ortaya konulmaya çalışılmaktadır. Zeyd ve Hemmam’ın bu denli fazla sayıdaki farklı belde karşılaşmaları, onların yaşam tarzı ve mesleklerinden ileri gelmektedir. Ata toprağı düşman işgali ve zulmüne uğramış olmasından dolayı Zeyd’in farklı diyarlarda dolaşarak bazen olumlu, bazen de olumsuz biçimlerde geçimliliğini sağlama çabası anlaşılabilir görünmektedir. Hemmam’ın bu farklı beldelerde bulunması ise kimi zaman ticaret, kimi zaman yokluk, kimi zaman kutsal yerlerin ziyareti, kimi zaman ise gezip görme gibi amaçlara dayandırılmaktadır.

Hariri’nin, *Makamat*’ı yazmaya başlamasına kaynaklık eden olay, oğlu tarafından nakledilmiştir. Oğlunun henüz ilk cümlesi, anlatıma konu edilen Zeyd karakterinin belirgin niteliklerini şu sözlerle ifade etmektedir (Sevsevil, 2012: 12):

Babam bir gün Mescid-i Haram’da otururken üzerinden seyyah olduğu anlaşılın, perişan kılıklı bir adam mescitten içeri girer ve bir münasebet düşürerek fesahat ve belagatle konuşmaya başlar. Cemaat kendisine nereli

olduğunu sorarlar; “Suruçluyum” der, künyesinin ne olduğu sorulunca da verdiği cevap yine tek kelimedir: “Ebu Zeyd.”

Geçmiş yaşantıları günümüze aksettiren Hariri'nin eseri, gerçekliklerden çok da uzaklaşmış gibi gözükmemektedir. Aksine, dönemin olgularını, edebi bir üslupla dile getirerek, etkileşimsel bir anlatım gerçekleştirmektedir. Böylesi bir anlatım ise, günümüz çağdaş literatüründe insanın seyahat etmesinin köken nedenlerini belirlemeye çalışan çalışmalar ile kurulabilecek bağlantıları gözler önüne sermektedir.

Zeyd ve Hemmam'ın seyahatleri, birbirleri arasında hatırı sayılır mesafeler bulunan farklı beldelerde tesadüf (tevacuk) etmektedir. Zeyd ve Hemmam'ın seyahatlerinde ortaya çıkan her bir karşılaşma, karşılaşılan beldenin adıyla anılan ve aşağıdaki anlatım başlıklarıyla sıralanan makameleri vücuda getirmektedir:

San'aniyye, Hulvaniyye, Dinariyye, Dimyatiyye, Küfiyye, Meragiyye, Berkaidiyye, Maarriyye, İskenderiyye, Rahbiyye, Saviyye, Dimeşkiyye, Bağdadiyye, Mekkiye, Farziyye, Mağribiyye, Kahkariyye, Sincariyye, Nusaybiyye, Farikiyye, Raziyye, Fıratıyye, Harimiyye, Katimiyye, Kereciyye, Raktaiyye, Veberiyye, Semerkandiyye, Vasitiyye, Suriyye, Remliyye, Tayyibiyye, Tiflisiyye, Zebidiyye, Şiraziyye, Malatiyye, Sadiyye, Merviyye, Ummaniyye, Tebriziyye, Tennisiyye, Necraniyye, Bikriyye, Şiteviyye, Remliyye, Halebiyye, Hicriyye, Haramiyye, Sasaniyye, Basriyye.

Makamat'ta kronoloji açısından ilk yazılan, kırk sekizinci makame olmuştur. Bu makamede Hemmam, Basra'ya seyahatinin nedenini şu sözlerle ifade etmektedir (Hariri, 2012: 321): “Basra'yı görmeye... iştiyakım vardı. Bu da, oranın meşhur medreselerinin ve âlimlerinin hususiyetlerinden meclislerinin ve türbelerinin evsafi hakkında bilgi adamlarının, tarihçilerin ittifak etmiş olmasından ileri geliyordu. Manzaralarını, mesirelerini görmek için beni Basra topraklarına indirmesini, köylerini gezip dolaştırmasını Allah'tan niyaz etmiştim.” Bu sözler, Hemmam'ın seyahat motivasyonunu açık bir biçimde ifade etmektedir. Zeyd'in Basra'da bulunmasının (seyahatinin) nedeni ise şu sözleriyle gün yüzüne çıkmaktadır (Hariri, 2012: 324): “Ben Suruç'un dindar ve hidayete ermiş halkındanımdır. Orada servet sahibi idim, beni sayarlar ve büyük tanırlandı. Konağım, misafirlerin toplandığı yerd; misafirlere karşı küçük bir ihmal bile gösterilmezdi.” Bu olumlu yaşam koşullarından nasıl uzaklaştırıldığını ise şu şekilde ifade etmektedir (Hariri, 2012: 325): “...gözlerini kan bürüyen Rumları yurdumuza saldırttı; onlar da rastladıkları Müslüman evlerine girmekten çekinmediler, gizli ve aşikâr nemiz varsa hepsini aldılar, ben de kendimi tek başıma garip olarak başka diyarlara attım.”

Yukarıdaki paragrafta, Hemmam ve Zeyd'in kırk sekizinci makamede geçen Basra'ya seyahat motivasyonları aktarılmaktadır. Kırk sekizinci makame ile ilgili olarak Hariri'nin oğlu şunları ifade etmektedir (Sevsevil, 2012: 12): “Bu makame, halk arasında süratle yayılır ve büyük rağbet görür... Makameyi, Ebu Nasr Nuşrevanül Kaşani dinleyince pek beğenir ve babama bu yolda birkaç makame daha yazmasını teklif eder. Babam da onu kırmaz ve diğer makameleri yazar.”

Makamat'taki anlatımlara konu edilen seyahat motivasyonlarının sistemli bir biçimde aktarılabilmesi için aşağıdaki alt başlıklar oluşturularak makameler sırasıyla ele alınmıştır.

3.1. Makamat'ta Seyahat Edilen Yerler ve Her Bir Seyahati Tetikleyen Güdülerin Betimlenmesi

Hariri, "Rahman ve Rahim Olan Allah'ın Adı ile Başlıyoruz" başlıklı ve eserine giriş niteliği taşıyan dört sayfalık anlatımının hemen ardından birinci makameye yer vermektedir. Birinci makamede Hemmam, seyahat motivasyonunu şu sözlerle dile getirmektedir (Hariri, 2012: 28): "Yoksulluk, beni yolculuk devesinde yurdumdan uzaklaştırdığı ve hadiseler Yemen'in Sanası'na attığı zaman şehre dağarcığım bomboş, azıksız olarak girmiştım. Ölmeyecek kadar olsun bir yiyeceğim, bir lokmam bile yoktu. Şehrin sokaklarında şaşkın şaşkın dolaşmaya, susamış bir kuş gibi etrafta aranmaya başladım." Hemmam'ın, Zeyd ile karşılaştığı anı aktaran şu sözler aynı zamanda Zeyd'in de seyahat hâlinde bulunduğunu (kıyafetinden çıkarsama yaparak) dolaylı yoldan ifade etmektedir (Hariri, 2012: 28): "Bir de ne bakayım: Cemaatin ortasında, üzerinde seyahat elbisesi bulunan ince yapılı bir şahıs duruyor. Yaşlılar gibi ağlıyor ve söz cevherlerini secili olarak döküyordu. Dokunaklı vaazı ile kulakları çınlatmakta idi." Zeyd, bu makamenin geçtiği beldeye, cemaatin gönlünden kopan bir yardım elde edebilmek için gelmiş bulunmaktadır. Mahcup olmamak için, gideceği yerin bilinmemesini sağlayacak şekilde oradan ayrılmaktadır (Hariri, 2012: 30).

İkinci makamede Hemmam, Zeyd'i "Kazanç yolunda kimsenin yardımı olmaksızın dolaşır buldum" ifadelerini kullanmaktadır. Bu makameye konu edilen seyahat motivasyonuna ilişkin ilave anlatımlar, Zeyd'in ağzından şu şekilde aktarılmaktadır (Hariri, 2012: 36): "Beni ihtiyarlatan hadiselerdir. Hayat, insanları bir kararda bırakmaz, hâlden hâle sokar. Bir şahsa, bir gün gülerse, ertesi gün muhakkak onu ağlatır. Onun bir şimşek gibi parlamasına aldanma, çünkü o, yağmursuz bir buluttur." Bu sözleriyle Zeyd, yurdundan zorla/cebren kopararak seyahate (göçe/hicrete) zorlanmasını vurgulamaktadır. Hemmam'ın seyahat motivasyonu ise şu ifadelerden anlaşılmaktadır (Hariri, 2012: 32): "Boynumdan muska çıkarıp sarık sarmaya başladığım (ergenlik çağına girdiğim) sıralarda edebiyat öğrenmek için bende bir aşk uyanmıştı. Bu uğurda bütün gücümü harcayarak, arzu bineğini bu yolda, kösültünceye kadar koşturacaktım."

Üçüncü makame, Hemmam'ın şu sözleriyle başlamaktadır (Hariri, 2012: 37): "Ben ve arkadaşlarım her gün belli bir yerde toplanıyorduk... Yine bir gün kendi aramızda şiirler okuyor, birbirimize işitilmemiş fıkralar anlatıyorduk." Dinar beldesinde geçtiği hikâye edilen bu makamede Hemmam'ın buraya edebiyat meclisine katılmak için gelmiş olduğu açık bir biçimde dile getirilmektedir. Zeyd ise yurdundan uzak müşkül bir gezgin olarak bu meclise iştirak etmektedir. Hemmam'ın, edebiyat meraklılarıyla düzenli ve keyfe keder bir biçimde bu tür meclislere katılmakta olduğu anlaşılmaktadır. Zeyd'in ise yiyecek öğün ve diğer zorunlu ihtiyaçlarını karşılama amacı güden bir arayış içinde olduğu, şu sözlerinden anlaşılmaktadır (Hariri, 2012: 37): "Korkunç hadiselerin gelip çatması, bin bir sıkıntının üzerine çökmesi, çekemeyenlerin düşmanlıkları ve birbiri arkasına inen kara belalar, onu (kendisini kastetmektedir) eli böğründe bırakmıştır... Gaddar felek bize oyun etti; sürünüyoruz! Ayaklarımızda pabuç yerine ağı var, şiş var."

Dördüncü makamede, Hemmam, çıktığı seyahati şu şekilde ifade etmektedir (Hariri, 2012: 41):

Ortalığın pek karışık olduğu ve kıtlığın hüküm sürdüğü bir zamanda Dimyat'a gitmiştim. Ben, o sırada geçimi yerinde, dostlarımın sevgisini kazanmış bir durumda idim. Çok zengindim, keyfime diyecek yoktu. Yol arkadaşlarım hep uygun kimselerdi... Konak verdiğimiz yahut da bir subaşına indiğimiz zaman bu dinlenmeyi bir ganimet biliyor, fakat orada çok eğlenmiyorduk... latif esintili bir tepeye rastladık ve orasını alaca develerimize bir barınak, kendimize de sabahlamak için bir konak seçtik.

Kervanın konduğu bu yerde Zeyd, oğluyla sohbet etmekte ve ona ahlaki öğütler vermektedir. Uysallıklarından ve acınacak hâllerinden dolayı onlara derin sevgi duyan Hemmam, onları kendi çadırına götürüp ikramda bulunup ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Zeyd, Hemmam'a (Hariri, 2012: 44): "Vücutum, dedi, çok kirlenmiş, kir adeta bedenimde yer etmiştir; yıkanmak için şu köylerden birine gitmeme, şu mühim işi görmeme müsaade eder misin?" diyerek oradan ayrılmaktadır. Hemmam, dönmesi için bir süre beklemektedir fakat Zeyd (muhtemelen mahcup olduğu için) geri dönmemektedir.

Beşinci makamede Hemmam, edebiyatseverlerin bulunduğu bir ortamda uzun sohbetlere katılmak, faydalı şeyler öğrenecek arkadaşlar edinmek için Kufe şehrine seyahate gitmekte ve arkadaşlarına misafir olmaktadır (Hariri, 2012: 46). Gece olunca evin kapısı çalmaktadır. Kapıya gelen şahıs olan Zeyd, kim olduğu sorusunu şöyle bir şiirle yanıtlamaktadır (Hariri, 2012: 46):

...kapınıza gelen, üstü başı toz toprak içinde bir gariptir. O, yaptığı uzun bir yolculuktan beli bükülmüş, yüzü, ufuktan henüz beliren bir hilal gibi sararmış bir seyyahdır. O, bütün bir şehir halkını bıraktı da ihsanınızı umarak sizin kapınıza geldi, sizden istediği ise biraz yiyecek ve biraz yatacak yerdir.

Zeyd, yukarıdaki sözleri üzerine eve davet edilmekte, sonrasında ise tam da edebiyatseverlere hitap eden nitelikteki belîğ ve fasih anlatımlarıyla, yurdundan koparılması sonrasında gerçekleştirdiği ve hâlihazırda gerçekleştirmekte olduğu (zorunlu) seyahatleri, uzun anlatımlarla dile getirmektedir.

Altıncı makamede Hemmam, bir grup edebiyatseverin yanına gitmektedir. Meclisin kenarında, kapı tarafında oturmakta olan Zeyd, bir vesileyle sohbeta ortak olmakta ve orada bulunanların hayranlığını kazanmaktadır. Uzun edebi söylemlerde bulunan Zeyd, memleketinin işgal edilmesi sonrasında, sürekli olarak kendisini seyahate zorlayan mecburiyetleri, edebi bir dille ifade etmektedir. Zeyd'in yetkinliğine şahit olan edebiyatseverler, onun benzersiz niteliklerini bölge valisine bildirmektedirler. Zeyd'in dehasından etkilenen Vali, ona divan kâtipliği teklifinde bulunmaktadır fakat Zeyd, teklifi geri çevirmektedir. Bu cazip teklifi kabul etmeyişinin nedenini soranlara, bir bakıma sürekli seyahat hâlinde oluşunun da kökenini şu sözlerle açıklamaktadır (Hariri, 2012: 57): "Yoksulluk içinde memleket memleket dolaşmak, memur olmaktan daha iyidir. Çünkü amirlerin azameti ve hışmı vardır... Onların içinde ıslah etme fikri taşıyan, başladığı bir işi bitiren ve maiyetini gözetken yoktur." Zaten Zeyd karakterinin böyle bir teklifi kabul etmesi, *Makamat*'taki anlatımların da doğal olarak sonunu getireceği için, mevcut hâli sürdürerek ve rızkını memleket memleket dolaşarak aramanın, başka türlü risk unsurları taşıyan kâtipliğe nazaran mukayeseli bir üstünlüğe sahip olduğu görüşü ileri sürülmektedir.

Yedinci makamede Hemmam, Nusaybin'in güneyindeki bir kasaba olan Berkaid'de geçen olayları şu sözlerle nakletmektedir: "Berkaid'den ayrılmaya karar vermiştim. Fakat bayram ayına bakınca şehirden ayrılmayı uygun bulmadım, bayramı burada geçirmek

istedim.” Hemmam, Berkaid’den ayrılmama nedenini açıklamakta fakat buraya hangi nedenle geldiğini açıklamamaktadır. Zeyd ise söylemlerine sıklıkla konu ettiği üzere, yurdundan ayrı düşürülmesinden kaynaklanan muhacirlik yaşamının zorluklarına düşman işgali sürecinde karşılaştığı olumsuzlukları edebi anlatımlarla dile getirmekte, geçimlik ihtiyaçları için yardım bulabilmeyi ummaktadır (Hariri, 2012: 59). Zeyd, yalnızca olumsuz tutumlara sahip sıradan insanlardan değil, devlet adamlarından da mustarip olduğunu, çok sayıdaki düşmanca niyet taşıyan insanla, fakirlikle ve muhacirlikle sınındığını görece uzun bir şiirle dile getirmektedir. Tüm bunlar ise Zeyd’in gezgin yaşantısının nedenlerini sıralamaktadır. Makamenin sonlarına doğru, böylesi etkileyici şiirler yazan Zeyd’in, çöllerde dolaşan ve hayatın bin bir hâlini görüp geçiren bir insan olduğu ifade edilmektedir (Hariri, 2012: 58-61).

Halep güneyindeki Mearre kasabasında geçen sekizinci makamede, Hemmam’ın buraya hangi nedenle geldiği bilinmemektedir. Zeyd ise genç bir delikanlı ile aralarındaki bir anlaşmazlık nedeniyle birbirlerine karşı davacı olmaktadır. Makame de bu davaya ilişkin anlatımlar ekseninde biçimlenmektedir. Davacıları karşı karşıya getiren dava, Zeyd ile genç arasında düzmece bir biçimde kurgulanmaktadır. Kadı, davanın düzmece olduğunu anlamakta ve davalılardan gerçeği dile getirmelerini istemektedir. Zeyd, maruzatını bir şiirle dile getirerek, içinde bulunduğu dönemseller/zamane şartların olumsuzluğu nedeniyle bolluktan darlığa düşerek gurbet diyarlarda geçimlik arama zarureti içinde bulunduğunu açıklamaktadır (Hariri, 2012: 66).

Dokuzuncu makamenin başlangıç cümleleri, doğrudan doğruya Hemmam’ın seyahat motivasyonunu şu sözlerle ifade etmektedir (Hariri, 2012: 69): “Gençliğin verdiği coşkunculuk ve kazanmak arzusu, beni Fergane ile Gane arasında seyahat etmek hevesine düşürdü. Faydalanmak için en müşkül işlere giriştim. İhtiyaçlarımı gidermek yolunda en büyük tehlikelere katlandım.” Zeyd ise yaşam şartlarının kötüleşmesi nedeniyle tek sermayesi olan edebiyat sanatının kazanç getirmediğini, yaşadığı olumsuzlukların kendisini, asil insanların yapmayacağı işlere sevk ettiğini ifade etmekte (Hariri, 2012: 69-70), bu suretle de yoksulluk nedeniyle belirli bir beldede tutunamayışının temel nedenini ima yoluyla açıklamaktadır.

“Rahbiyye” başlıklı onuncu makamenin başlangıç cümleleri, Hemmam’ın seyahatte bulunma motivasyonunu açıkça belirtmektedir (Hariri, 2012: 74): “Rahbe’ye karşı içimde şiddetli bir arzu uyandı. Bu arzumu yerine getirmek için hemen çok koşan bir dişi deveye binerek durmadan yol aldım. Şehre varıp da orada kalmaya karar verince münasip bir hana yerleştim.” Zeyd ise bu beldeye, şehrin valisinin huzurunda muhakeme olma vesilesiyle, aslında ne denli yardıma muhtaç bir durumda olduğunu ima etmeyi, bu sayede de yardım görmeyi amaçladığı için gelmiş bulunmaktadır.

3.2. *Makamat*’taki Seyahat Edilen Yerler ve Her Bir Seyahati Tetikleyen Güdülerin Toplu Olarak Gösterimi

Yukarıdaki alt başlıkta, *Makamat*’taki ilk on makamenin betimsel analizi yapılmıştır. Betimsel analizler incelendiğinde, Hemmam ve Zeyd’in seyahat motivasyonlarına aşına olunabilmektedir. Belli bir noktadan sonra tekrara düşen betimlemelerden sakınabilmek ve ayrıca makamelere ilişkin bütüncül resmin daha kolay bir biçimde kavranabilmesi için aşağıdaki tablolar oluşturulmuştur. Zira her bir

makamedeki Hemmam ve Zeyd'in seyahat motivasyonlarının betimsel olarak aktarılması, yazım hacmi bakımından bu makaleyi zora soktuğu için, on birinci makameden itibaren Hemmam ve Zeyd'in seyahatlerine ilişkin kilit anlatımlara yer veren, ilgili anlatımları toplu halde görmeyi kolaylaştıran aşağıdaki tablolar oluşturulmuştur.

Tablo 1. Makamat'taki Hemmam Karakterini Seyahat Etmeye Sevk Eden Motivasyonlar

Makame No	Hemmam'ı Seyahat Etmeye Sevk Eden Motivasyonel Hususlar
11	Save şehrine seyahat motivasyonunun anlaşılabilmesini sağlayacak herhangi bir anlatıma yer verilmemektedir.
12	Gote beldesine eğlenme amacıyla gitmekte, bir süre sonra ise vatan hasreti çekmeye başlayarak evine geri dönmeye karar vermektedir (Hariri, 2012: 83).
13	"Bağdat'ta değerli ve seçkin şairlerle bir toplantıda bulunmuştum... tatlı tatlı konuştuk, edebiyat bahçesinden çeşit çeşit çiçekler derledik." (Hariri, 2012: 90)
14	"Bağdat'tan hacca gitmişim. Allah'ın yardımı ile hac ödevini bitirmişim" (Hariri, 2012: 94)
15	"Uzun geceyi kısaltmak için faziletli ve bilgili biriyle gece sohbeti yapmaya karar verdim." (Hariri, 2012: 98)
16	"Mağrib mescitlerinden birinde akşam namazında bulunmuştum... O sırada gözüme bir köşeye toplanmış arkadaşlar ilişti... Bir kelime olsun faydalanır yahut edebiyata dair bir bilgi edinirim diye... yanlarına gittim." (Hariri, 2012: 105)
17	"Gurbette iken şirin ve gözü dinlendiren bir mesirede... birtakım gençler gözüme ilişti... Âlimler meclisinde bulunmak ve münakaşa meyvelerinden tatmak arzusu beni onların yanına gitmek için harekete getirdi." (Hariri, 2012: 111)
18	"Bir kere Şam'dan dönüşümde, Nemiroğulları'nın kervanında, zengin ve fakir arkadaşlarla birlikte Bağdat'a gidiyordum." (Hariri, 2012: 116)
19	"Irak, bulutlarının yağmursuzluğu yüzünden kuraklığa uğramıştı. Kervanlar, Nusaybin'in bolluğundan bahsediyor, halkının refah içinde yaşadığını söylüyorlardı. Soy bir deveye bindim ve yayı da üzengi ile ayağımın arasına astım, yola koyuldum." (Hariri, 2012: 123)
20	"Konuşmalarında kavga gürültü etmeyen, düşmanlık ve münafıklığın ne olduğunu bilmeyen birtakım uygun arkadaşlarla Meyafarikin'e gidiyordum." (Hariri, 2012: 128)
21	"Dalaletten kurtulmuş ve hakkı batıldan ayırır bir durma gelmiş olduğum hâlde Rey şehrine girmişim" diyen Hemmam, buraya uygun arkadaşlarıyla birlikte olma amacıyla gelmiş bulunmaktadır (Hariri, 2012: 131).

22	“Boş zamanlarımda Fırat köylerinde dolaşıyorken Fıratoğulları’ndan daha fasih, Fırat suyundan daha tatlı ahlakta birtakım edip kişilere rastladım... edebi bilgileri için aralarına sokuldum.” (Hariri, 2012: 136)
23	“Gençlikte, korkulu büyük işler başa gelen mühim hadiseler dolayısıyla vatandan uzaklaşmak icap etmişti... nihayet Bağdat’a korkulardan emin kalan o yere varmıştım.” (Hariri, 2012: 141)
24	“Bir bahar günü idi. Kaitatür Rebi’de... birtakım gençlerle ahbab olmuştuk... Yağmur bulutlarını seyrederek gönüllerimizin pasını gidermek ve yeşil bahçelerde bakarak gözlerimizi nurlandırmak için kırlara çıkmaya karar verdik.” (Hariri, 2012: 150)
25	“Alınması icap eden bir borç ve görülmesi gereken bir iş için, bir kış Kereç şehrinde kalmış, oranın şiddetli kışını ve rüzgârlı soğuğunu denemiştım.” (Hariri, 2012: 155)
26	“Ehvaz çarşısına pek fakir olarak inmişim. Bir müddet çok zahmet çektim, uğursuz günler geçirdim. Fazla kalmanın azap çekmekten başka bir şey olmayacağını anlayınca kadar bu durum böyle devam etti. Nihayet Ehvaz’dan ayrıldım.” (Hariri, 2012: 160)
27	“Şimdi bir mazi olan gençliğimde, temiz ve saf yaşayışlarından, kusursuz ve güzel konuştukları Arapçadan faydalanmak için çadır halkı ile görüşmek istemiştım. İniş yokuş demeyip... vezir soyundan gelen ve çok fasih konuşan bir çöl kabilesine misafir oldum.” (Hariri, 2012: 166)
28	“Ticaret maksadıyla yaptığım yolculuklardan birinde, develerime şeker yüklemiş, Semerkant’ın yolunu tutmuşum... Gözümü zevk ve eğlence yerlerinden ayırmaz, hava ve hevesimin peşinde koşar ve gençlik kuvvetiyle serap gibi insanı aldatan arzuları yerine getirirdim.” (Hariri, 2012: 171)
29	“Gaddar zamanın icapları beni, Vasıt’ta kazanç teminine mecbur etmişti. Orada ne bir tanıdığım ne de misafir olacak bir yerim olduğu hâlde gitmeye karar verdim... Vasıt’a girdim. Bahtsızlık ve yoksulluk beni gariplerin, şurdan burdan gelenlerin indiği bir hana götürdü.” (Hariri, 2012: 177)
30	“Bağdat’tan Sur şehrine gitmişim. Orada büyük bir servet kazanıp itibar sahibi olunca Mısır’a karşı içimde... şiddetli bir arzu duydum... Epeyce bir yorgunluk zahmetine katlandıktan sonra ve ölüm tehlikeleri atlattıktan sonra Mısır’a girdim.” (Hariri, 2012: 186)
31	“... seyahat cebi ve kemeri doldurur, insana kuvvet, kudret verir; yurda bağlanıp kalmak ise zekayı köreltir, insanı uyuşuk yapar, ilerlemeden mahrum eder... ticaret maksadıyla Şam civarına doğru yola çıktım. Remle’ye varınca... Kâbe’ye karşı şiddetli bir arzu uyandı. Hemen dişi deveme yuları taktım.” (Hariri, 2012: 192)
32	“Hac vazifesini yerine getirdikten, yüksek sesle telbiye’yi okuyup kurbanı kestikten sonra Şeyboğulları’ndan bazı arkadaşlarla Medine’ye gitmeye karar vermişim. Maksadım, Hazreti Muhammed Mustafa’nın kabrini ziyaret etmektir.” (Hariri, 2012: 197)

33	Seyahat motivasyonunun anlaşılabilmesini sağlayacak herhangi bir anlatıma yer verilmemektedir.
34	Çölü kat edip Zebid'e gitmekte olan Hemmam'ın kölesi ölmektedir. Zebid'de kölesinin yasıyla bir yıl geçiren Hemmam şunları ifade etmektedir (Hariri, 2012: 220): "Bu müddet zarfında ne bir lokma ekmek boğazımdan geçti ne de su... Lakin yalnızlığın verdiği üzüntüler, işlerin bıraktığı yorgunluklar neticesinde beni inciyi boncukla değiştirmeye, ihtiyacı giderecek birini aramaya mecbur etti."
35	"Şiraz'ı dolaşırken, telaşa giden bir adamı bile yolundan döndüren bir meclise uğramıştım... Toplantının sebebini anlamak, ne gibi faydalı şeyler konuşulduğunu öğrenmek için hemen içeriye daldım. Bir de baktım ki, oturanlar hep mümtaz kişilerden istifade etmek için gelenlerden ibaret." (Hariri, 2012: 229)
36	"Yol devesini Malatya'ya bağladığım zaman... vaktimi zevku sefa yerlerine gitmeye, seçme ve nadir bulunur nükteler, fıkralar toplamaya hasretmişim. Ne güzel bir manzarayı ne de bir saz meclisini kaçıyordum. Hiçbir eğlence yeri ve hiçbir ilim meclisi olmazdı ki ben orada bulunmayayım." (Hariri, 2012: 233)
37	"Sa'de'nin güzelliğini gördükten, nimetleriyle faydalandıktan sonra... eşrafın hayır hasenat sahiplerinin kimler olduğunu sordum... Bana Temimoğulları'ndan iyi huylu, yardımsever bir kadıyı salık verdiler. Artık ziyaretlerimle, fakat bıktırmamak için de yanına seyrek gidiyordum. Aramızda ahbaplık tesis ediyorduk." (Hariri, 2012: 240)
38	"Yüksek bir sanatkâr olmak bakımından Ebu Zeydinissüruci gibi bir zata rastlamadım... onunla buluşabilmek, değerli makamelerini dinlemek arzusu ile gurbeti göze alır, bir nevi azap olan memleket dışı yolculuğunu zevkle yapardım. Kendimi Merv şehrine attığım zaman... onu meclislerde, kervan karşılaşmalarında aramaya başladım." (Hariri, 2012: 246)
39	"Buluğ çağına erip de yüzümde sakallar bitmeye başladığı andan itibaren soy develer üzerinde çölleri geçmeye merak sardırılmışım. Bazen tepelerde bazen ovalarda dolaşırdım... Sahraları dolaşmaktan usanınca bir iş için Suhar'a gitmek icap etti." (Hariri, 2012: 250)
40	"Değerli ve değersiz ayrıлып gittiği, şehrin ulu kişilerden ve ihsan sahiplerinden boşaldığı sırada ben de Tebriz'den çıkmaya karar verdim. Yol hazırlığı görmekte ve yol arkadaşı aramakta iken Ebu Zeyd'i buldum." (Hariri, 2012: 257)
41	Hemmam, gurbetin kendisini Tennis'e attığını belirtmekte ve bazı eski alışkanlıklarından uzaklaşarak davranış ve seyahatlerinde şu hususları gözettiğini ifade etmektedir (Hariri, 2012: 264): "... ilmiyle amel bilginlerle düşüp kalkmaya başlamış, güzel muganniyeleri terk ederek ibadet ve taat sahiplerinin arasına katılmışım."
42	"Ayrılık ve hadiselerin gelişi beni oradan oraya atmış, her şehrin çocuğu, her yerin garibi yapmıştı... Necran'a postu serip de orada eş dost edinince, meclislerde bulunmaya, tatlı tatlı sohbetler etmeye, bazen de arkadaşlarla geceleri buluşup hoşça vakit geçirmeye başlamıştım." (Hariri, 2012: 269)

43	Uzak bir ayrılık ve çok zahmetli geçen bir yolculuk, Hemmam'ı tek başına ve korku içinde bırakmaktadır. Gece karanlığında ve dağın tepesinde (daha sonra Zeyd olduğunu anlayacağı) birine rastlayınca ona eşlik ederek yolunu bulabileceğini ummaktadır.
44	Hemmam, karanlık bir gecede, bir dağın duman kaplanmış tepesinde yolunu kaybetmektedir. Gördüğü bir ateşe doğru yönelince, misafirperver bir ev olduğunu ve orada kendisi gibi gariplerin ateş başına toplandıklarını anlamaktadır.
45	“Seyahatin, acayip şeylerin aynası olduğunu tecrübe sahibi kişilerden işitmişim. İşte o acayip şeyleri görebilmek için ben de nice sahralar geçtim... bu suretle de birçok garip hadiseye şahit oldum. Bunlardan hikâyesi en hoş olanı ve beğendiklerimin en garibi, Remle kadısının huzurunda gördüğumdür.” (Hariri, 2012: 298)
46	“Haleb'i görmek için bende şiddetli bir arzu uyanmıştı.... her tarafı güzelce gezip gördükten sonra... Humus'a gitmek, yazı orada geçirmek ve Humusluların budalalıklarını tecrübe etmek arzusu uyandı. Humus edipleri hakkında bir fikir edinmek maksadı ile ihtiyarın yanına gittim.” (Hariri, 2012: 303)
47	“Hicrüyemame'de bulunduğum sırada hacamat ihtiyacı hissetmişim. Bana pek ustalıklı hacamat eden ve her bakımdan temiz olan bir ihtiyarı tavsiye ettiler.. kalktım gittim.” (Hariri, 2012: 314)
48	Hemmam; meşhur medreseleri, âlimlerinin hususiyetleri, meclislerinin ve türbelerinin evsafı, mesire yerleri gibi cezbedici niteliklerinden dolayı Basra'ya seyahat etmektedir. Görülecek mescitleri, akarsulu havuzları, yüksek binaları, misafirhaneleri, kendini ayırt ettirecek hususiyetleri, velhasıl birçok vaziyeti bulunan Haramoğulları'na ait bir mahalleye gidince burada Zeyd ile karşılaşmaktadır (Hariri, 2012: 321).
49	Bu makamede Hemmam yalnızca ömrünün son günlerindeki Zeyd'in oğluna verdiği nasihatleri nakletmekte, bu nedenle de herhangi bir seyahatte bulunmamaktadır (Hariri, 2012: 337-332).
50	“Zikir meclislerine gitmenin, camilerde Kur'an ve vaaz dinlemenin kuruntu perdelerini sıyracağı evvelce işitmişim. Bunu düşünerek, yüreğimdeki bu ateşi söndürmek için Basra camisine gitmekten başka çare bulamadım.”

Tablo 2. Makamat'taki Zeyd Karakterini Seyahat Etmeye Sevk Eden Motivasyonlar

Makame No	Zeyd'i Seyahat Etmeye Sevk Eden Motivasyonel Hususlar
11	Zeyd, cenaze nedeniyle toplanan kalabalığı, beliğ ve fasih sözleriyle etkileyerek ve cemaatin merhametinden istifade ederek onlardan yardım talep etmektedir (Hariri, 2012: 82)
12	"Feleğin, kemiklerini kırdığı, süründürdüğü bir muhtacımdır. Bir deri bir kemik kalmış küçük çocuklarım vardır! Ailesi kalabalık öyle bir yoksulum ki..." (Hariri, 2012: 88) sözleriyle Gote ahalisinden yardım istemektedir.
13	Kılık değiştirerek tanınmamaya çalışan Zeyd, öz vatanından çıkarıldığını ve varlıktan darlığa düşüşünü fasih sözlerle etraflıca anlatmakta, Bağdat halkından, kendisine karşı hamiyetli davranmalarını ummaktadır (Hariri, 2012: 90-92).
14	"Günahlarımın affi için geldiğim şu Kâbe'ye yemin ederim ki (memleketim), Suruç'tan ayrıldıktan sonra gözüme hiçbir şey güzel görünmedi! Sonra gözleri yaşla doldu, onların akacağına anlayınca akıtmaktan çekindi ise de mani olamadı; güzel şiirini kesti ve kısaca veda ederek ayrıldı." (Hariri, 2012: 97)
15	"Gecenin örttüğü ve yağmurun bastırdığı bir garip! Sizden yalnız evinizde barındırmanızı istiyor, sabah olunca gidecektir" (Hariri, 2012: 98) sözleriyle Hemmam'a konuk olmaktadır. Edebi hoş sohbetinden dolayı, tüm ısrarlara rağmen konukluğunu kısa tutmakta, erken ayrılışının nedenini de şu şiirle dile getirmektedir (Hariri, 2012: 104): "Sevdiğini ayda bir günden fazla ziyaret etme ve bunu artırma. Hilalin görülüşü ayda bir gündür, sonra gözler ona bakmaz olur".
16	"... yanımıza dağarcığı omzunda bir seyyah geldi... Beni sizin yanınıza getiren ve bana sizden yardım görmeyi mukadder kılan Allah'a yemin ederim ki ben, çok uzak yollardan gelen ve aç kalan sabilerine elçi olan bir adamım." (Hariri, 2012: 105)
17	"Zaman beni yıldırma için kılıcını sıyırdı ve bileli. Beni hakir düşürmek için bana uykuyu haram etti, bana gözyaşları döktürdü. Beni doğuda batıda dolaştırdı. Benim için her gün başka bir yerde akşamlamak nasip olmuştur. Ve böyle benim gibi olanların da gıdası, gurbet acısıdır." (Hariri, 2012: 114-115)
18	"Bir kere Şam'dan dönüşümde, Nemiroğullarının kervanında, zengin ve fakir arkadaşlarla birlikte Bağdat'a gidiyordum. Aramızda... zamanın hayrete değer biricik adamı olan, güzel konuşmakta parmakla gösterilen Zeyd de vardı." (Hariri, 2012: 116)
19	"Nihayet ben ve devem bitkin olarak Nusaybin'e vardık... gözbebeğime uyku değmeden Suruçlu Ebu Zeyd'i buldum... ağzından inciler saçıyor, eliyle ihsanlar topluyordu." (Hariri, 2012: 123)
20	Zeyd, Meyyafarikin'de (Diyarbakır'ın Silvan ilçesi) bulunma nedenini, içine düştüğü müşkül durumu giderme arayışı olarak ifade etmektedir. "Eğer kudretim olsa idi..."

	size bu teklifi yapmakla kendimi küçük düşürmezdim; fakat kanatsız nasıl uçulur? Darlık içinde olan hiç kabahatli sayılır mı?” (Hariri, 2012: 129)
21	Zeyd, uğradığı haksızlığı, yaşadığı mağduriyeti dile getirmekte ve zulüm yapmaması hususunda Rey valisine hatırlatmalarda bulunmaktadır (Hariri, 2012: 134).
22	“O, utancından sükût etmişti. Perişan kılığının, başına neler getirdiğini düşünüyor, bir mazluma yapılacak yardımı bekliyordu.” (Hariri, 2012: 137)
23	Zeyd, yanındaki bir genç ile birlikte Bağdat’taki hilafet sarayında valinin karşısına çıkarak birbirleri ile olan davalarını arz edip, valinin merhamete gelerek yardım etmesini amaçlamaktadır (Hariri, 2012: 141-146).
24	Mesire yerine eğlenmeye gelen bir grup, edebiyatla ilgili bazı hususlarda ihtilafa düşmektedir. Zeyd, ihtilafı gidermekte, bu vesileyle de edebiyatla ilgili başka bazı muammaları, parlak deliller getirerek çözmesi karşılığında, bu insanlardan zaruri ihtiyaçlarını karşılamalarını istemektedir (Hariri, 2012: 153)
25	Zeyd, Kereç beldesine gitmekte, buranın ahalisinden yiyecek ve giyecek ihtiyacı için yardımda bulunmalarını dilemektedir (Hariri, 2012: 155).
26	Zeyd, eski bir İran şehri olan Tos’da muhtaç durumlara düşmektedir. Yazdığı bir risale sayesinde Tos valisinden yardım görüp bir süre rahat bir yaşam sürmektedir. Bir başka şehre giderken Hemmam ile karşılaşmaktadır (Hariri, 2012: 161-165).
27	“Ben diyar diyar gezen, geceleri bir çölden diğer çöle geçen bir adamım. Azığım av, bineğim ayakkabı, eşyam ise torba ve asadan ibarettir. Bir şehre indiğim zaman han köşesi evim... Kaybolduğu zaman tasalanacak yahut zamanın zarar vermesi ile üzülecek bir şeyim yoktur.” (Hariri, 2012: 167)
28	Hemmam, Semerkant’ta Zeyd’i Cuma hutbesinde görmektedir. Cuma namazından sonra, gurbette nasıl teselli bulunabildiğini sorunca şu cevabı almaktadır (Hariri, 2012: 175): “Zaman nasıl gidiyorsa sen de ona göre hareket et! Bütün insanları vatandaş bil ve yeryüzünü baştanbaşa kendi yurdun say!”
29	Vasıt şehrindeki güçlüklerle dolu günlerinden hoşnut kalmayan Zeyd, elinde dağarcığıyla yola çıkmakta, gariplerin kaldığı bir handa Hemmam ile karşılaşmaktadır (Hariri, 2012: 184).
30	Hemmam, Sur şehrinde bir topluluğun nikâha gittiğini öğrenince onlara katılmaktadır. Toplanılan yerde oğlan tarafı, nikâhı ihtiyar birinin kıymasını istemektedir. Bunun üzerine Zeyd, nikâh yapılacak yere getirilmektedir. Zeyd, hem nikâhı kıymakta hem de evlenen çifte ve topluluğa etkileyici bir hitapta bulunarak ahlaki öğütler vermektedir (Hariri, 2012: 186-191).
31	Zeyd, hac ibadetinden dönmektedir. Cuhfe beldesinde, Mekke’ye gitmekte olan topluluğu gören Zeyd, onlara hitap etmekte ve ahlaki öğütler vermektedir. Topluluğun içinde yer alan Hemmam, Zeyd’den kendisine eşlik etmesini istemekte fakat Zeyd, yük olmamak için bu teklifi kabul etmemektedir (Hariri, 2012: 193-196).

32	“...her günüm, bir yere konmak ve bir yerden göç etmek arasında geçer gider. Yad ellerde kalan kişi, Tüba'ya bile inse, huzur içinde yaşayamaz.” (Hariri, 2012: 212)
33	Zeyd, yardım gördüğü Tiflis beldesinin insanına karşı daha fazla mahcup hissetmemek için seyahate çıkmakta, Hemmam'a şunları söylemektedir (Hariri, 2012: 219): “Artık benim burda ne otlanacak bir yerim ne de halkından bir beklediğim kaldı. Eğer bana arkadaş olmak istersen işte yol!”
34	Zeyd; geçim zorluğu, açlık, dara düşme, kaçırılan nimet ve mutluluk, değersiz mevkilere düşme gibi nedenlerle yaşadığı yerleri terk ettiğini ifade etmektedir (Hariri, 2012: 221-227)
35	Zeyd, sohbet için bir araya toplanmış bir topluluğa, ailevi ihtiyaçları olduğunu müessir sözleriyle dile getirerek, Şiraz ahalisinden yardım dilemektedir (Hariri, 2012: 229-231).
36	“...dokuz kişinin bir tepede oturduklarını gördüm... aralarına katışınca anladım ki onlar evvelce birbirlerini tanımayan kimseler imiş. Yalnız edebiyatın verdiği yakınlık, onları hısımlara gibi bir yere toplamıştır... iyiyi fenayı ortaya döktüğümüz bir sırada... ilmi ve tecrübesi duran bir ihtiyar çıkageldi” (Hariri, 2012: 233-234). “Kalkıp gitmeye niyet ettiği bir sırada kendisinden nerede oturduğu soruldu... evladını kaybeden bir annenin iç çekişi gibi içini çekti ve sonra şu şiiri okudu: Her şehir benim şehrimdir ve bu yüzden yerim yurdum geniştir. Ah, Suruç'tan ayrıldıktan sonra hiçbir şeyin tadını bulamadım” (Hariri, 2012: 238).
37	“Nebatsız çorak bir yer hiç ağaçlarla çevrilmiş bir bahçeye benzer mi?... Meyvesi olmayan bir ağacın ne değeri olabilir? Susuz kaldığın bir yerden deveni, yağmuru çok olan başka bir yere sür ve oranın yağmurundan kana kana iç.” (Hariri, 2012: 243)
38	Zeyd, Merv valisine, sebebi ziyaretini şu şekilde arz etmektedir (Hariri, 2012: 247): “... son zamanlarda yoksul düşmüş bir ihtiyarım. Sana çok uzak bir yerden bitkin bir hâlde geldim. Senin kerem deryandan büyük bir ihsan umuyor, makamından bir alicenaplık diliyorum. Allah'ın sana ihsan ettiği gibi sen de bana ihsan et” (Hariri, 2012: 247). Son cümlede Zeyd, Kasas Suresinin 77. ayetini hatırlatmaktadır.
39	“Zulüm ve hakaret gördüğün bir vatana düşkünlük gösterme! Alçakları, ulu kişiler mevkiine çıkararak bir memleketten uzaklaş ve Yemen'in yüksek dağında da olsa seni koruyan bir yere sığın. Haysiyetini kırarak bir yârde sakın durayım deme!” (Hariri, 2012: 256) sözleriyle başlayan ve aynı minval üzere devam eden Zeyd, gurbet ellerde bu denli gezmek zorunda kalmış olmasının sebebini ima yoluyla açıklamaktadır.
40	Evliliğinin, hem eşi hem de kedisi için yoksulluğun acı ve ıstırapına mani olamadığına kanaat getiren Zeyd, mahkeme kadısından yardım dilemek için Tebriz'e gitmektedir (Hariri, 2012: 257).
41	Zeyd, ahalisinden yardım görebilme umuduyla Tennis beldesine seyahate çıkmaktadır. (Kendisini kastederek) zamanın, aziz bir kişiyi zelim edebileceğini, böyle kişilere kol kanat gerilmesi ve yüzüğü döktürmeden yardımda bulunulması gerektiğini ifade etmektedir. Tennis'den ayrılışını ise Hemmam şu sözlerle ifade

	etmektedir (Hariri, 2012: 266): “Cemaate ellerini kaldırıp bir dua etti ve geldiği yoldan gitti.”
42	Zeyd, Necran’da, halkın tıklım tıklım olduğu kalabalık bir meclise karışmaktadır. Güç ve muammalı sözler sıralamakta, her muammanın kilidini açtıkça, belde halkı hem beğeni hem de para takdim etmektedir. Gitmeye hazırlandığı sırada kendini tanıtmayı istendiğinde şunları söylemektedir (Hariri, 2012: 274-275): “Bir gün Necid’de bir gün Şam’da akşamlar, sabahlarım. Zamanı, dert ve mihnet içinde garip ve yoksul olarak, ölmeyecek kadar bir yiyeceklerle geçiriyorum.”
43	Zeyd, Haçlı işgali nedeniyle memleketini, edebiyatın kıymetten düşmesi nedeniyle de mesleğini kaybettiğini ve ihtiyaçlarını teminde zorlandığını belirtmektedir. Bu makamede Zeyd; malum seyahat nedenleriyle çıktığı Hadramut, Yebri ve Tehame gibi beldelerde başından geçen ilginç ve ibret verici olayları etraflıca anlatmaktadır (Hariri, 2012: 277-287).
44	Ateş başında konuşmakta olan topluluk, bir köşede yalnız başına oturan elbisesi eskimiş Zeyd’i aralarına çağırarak bahse karışmasını istemektedirler. Zeyd’in sıraladığı birçok beyitteki nükte, kinaye ve tevriyelerin manasını çözemedikleri için, ona ihsanda bulunmakta ve lügazların manalarını anlatmasını istemektedirler. Dolayısıyla Zeyd de seyahat üzere (gezgin) olmasının mükâfatını almaktadır (Hariri, 2012: 288-297).
45	Zeyd, Remle kadısının, varlıklı olmasını, kendisi açısından bir fırsata çevirmek istediği için bu beldeye gelmektedir. Davasını arz edişini, aslında muhtaç durumda olduğunu açıklamak için vesile kılmaktadır. Bu sayede de kadıdan yardım görmektedir (Hariri, 2012: 298-302).
46	Zeyd, Humus’ta kalarak çocuklara muallimlik yapmaktadır. Fasih konuşmaları sayesinde de insanların hürmetini kazanmaktadır. Hemmam ona olan hürmetini şu sözlerle ifade etmektedir: “Vallahi, dedim... sen akıllarla oynayan bir sihirbaz, sözü kendine musahhar kılan bir edipsin!... Bundan sonra daima onun meclislerinde buldum, bilgi ve irfanından faydalanmaktan geri kalmadım fakat mesut günler geçip de felaketler baş gösterince, ağlayarak ondan ayrıldım.” (Hariri, 2012: 313)
47	Zeyd, Hicrilyemame’de ustalıkla hacamat eden biri olarak tanınacak kadar ikamet etmektedir. Fakat Zeyd, geçimini asıl mesleği olan edebiyattan kazanabilseydi bu işi yapmayacağını belirterek hacamatçılığı maişetini temin edebilmek için kerhen yaptığını ifade etmektedir (Hariri, 2012: 319).
48	“...gözlerini kan bürüyen Rumları yurdumuza saldırttı; onlar da rastladıkları Müslüman evlerine girmekten çekinmediler, gizli ve aşikâr nemiz varsa hepsini aldılar, ben de kendimi tek başıma garip olarak başka diyarlara attım.” (Hariri, 2012: 325)
49	İhtiyarlayan Zeyd, oğluna verdiği uzun öğütlerinde, sürekli bakım ve ilgi gerektirdiği, seyahat olanağını ortadan kaldırdığı için toprak edinerek ziraat ile uğraşmasını tavsiye etmemekte, ayrıca şunları dile getirmektedir (Hariri, 2012: 328-331): “Bir memleket sana cefa verir yahut yüreğini daraltırsa oradan alakanı hemen kes, deveni başka yere

	sür. Çünkü yurtların en hayırlısı sana huzur ve refah verendir. Bunun için başka tarafa göç etmeyi fena bir hareket sayma, yer değiştirmeyi bir kusur bilme.”
50	Haçlıların Suruç'tan ayrılmasıyla Zeyd yurduna kavuşmaktadır. Aba giyerek camide imam olmakta, memleketinde artık züht sahibi biri olarak kabul edilmektedir. Tövbe ederek ibadetlerini artıran <i>Makamat</i> sahibi Zeyd'in, keramet sahibi olduğu kanaati, halk nezdinde yayılmaya başlamaktadır (Hariri, 2012: 338-339).

Yukarıdaki analize dönük alt başlıklarda yer verilen anlatım ve tablolardaki bulgular, kişiler bazında özetlendiğinde, aşağıdaki genel görünüm ortaya çıkmaktadır:

Hemmam'ın Seyahat Motivasyonlarının Özeti: 17 makamedeki seyahat motivasyonu, Hemmam'ı gezip görme (mesire, eğlence, ziyaret) amacına yönlendirmektedir. 13 makamedeki seyahat motivasyonu, belirli bir mecliste (edebiyat: şiir fıkra, sohbet, faydalı bilgi edinme) bulunmaya sevk etmektedir. 7 makamedeki seyahat motivasyonu; yoksulluk, kuraklık ve geçim sağlama gibi zorunlu nedenlerle ortaya çıkmaktadır. 6 makamedeki seyahat motivasyonu, ticaret ya da iş amacıyla belirlemektedir. 3 makamedeki seyahat motivasyonu, Kâbe ve Medine ziyareti yapma amacına hizmet etmektedir. 3 makamedeki seyahat motivasyonunun ne olduğuna dair herhangi bir bilgiye rastlanmamaktadır. 1 makamede ise Hemmam, herhangi bir seyahatte bulunmamakta, Zeyd'in oğluna verdiği nasihatleri nakletmektedir. Bazı makamelerde Hemmam'ın, birden fazla motivasyonu olan seyahatlere çıktığı da olduğu görülebilmektedir. Örneğin, yirmi dördüncü makamede Hemmam, bir grup arkadaşıyla birlikte sayfiye yerine gezip eğlenmeye gitmektedir fakat edebiyatla ilgili bir mevzu açılmakta ve makame, tümüyle edebiyatla ilgili bir hâl almaktadır. Otuz birinci makamede ise ticaret maksadıyla Şam'a giden Hemmam'da Kâbe'ye karşı şiddetli bir arzu uyanmakta ve seyahat maksadını değiştirerek hacca gitmeye karar vermektedir. Ellinci makamede ise Hemmam, inanç gezisi/seyahati/turizmi olarak nitelendirilebilecek bir amaçla/motivasyonla (zikir meclisinde bulunma, Kur'an ve vaaz dinleme) Basra camisine seyahat etmektedir.

Zeyd'in Seyahat Motivasyonlarının Özeti: 38 makamedeki seyahat motivasyonu, Zeyd'in yaşadığı geçim zorluğuna (yiyecek, giyecek, barınma ve diğer zorunlu ihtiyaçlar) bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Zeyd, geçim sıkıntısı çektiği için yardım görebileceği ya da ihtiyaçlarını karşılayabileceği beldelerde ikamet veya seyahatlerde bulunmaktadır. 6 makamede Zeyd, çeşitli beldelerin kadı veya valisinin karşısına çıkarak, davasını arz etme bahanesiyle, esasen, yaşamakta olduğu geçim zorluklarını dile getirerek yardım görmeyi ümit etmektedir. Dolayısıyla bu 6 makamedeki seyahat motivasyonları da, özü itibarıyla, diğer 38 makamedeki gibi geçim zorluğunu giderme çabasına dayanmaktadır. Geriye kalan 6 makamedeki seyahat motivasyonları ise şu nedenlere dayanmaktadır: Yirmi altıncı makamede Zeyd, Tos şehrinden Süs şehrine heybeleri dolu bir biçimde (muhtemelen alışveriş amacıyla) gitmektedir. Yirmi sekizinci makamede, Semerkant'ta minberde Cuma hutbesi irat etmektedir. Otuzuncu makamede, Sur şehrinde genç bir çiftin nikâhını kıymak üzere bir söylevde bulunmaktadır. Otuz birinci makamede, hiçbir deveye yük olmamak için

hacca yürüyerek gidip gelmektedir. Kırk altıncı makamede mektep hocalığı yapmaktadır. Ellinci makamede ise düşmanın terk ettiği yurduna dönerek mazbut bir yaşama başlamaktadır. Sıralanan son altı makamede Zeyd, diğer kırk dört makameden farklı olarak, ihtiyaçlı bir durumda betimlenmemektedir.

SONUÇ

Derrida, düşünülen her şeyin yazıya dökülmüş bulunan anlatılar çerçevesinde önlere açıldığı ve en nihayetinde anlamlandırıldığını ifade etmektedir (Glendinning, 2014: 67). Derrida'nın belirttiği mantığa göre Hariri, anlatılarını, yazıya dökmek suretiyle onların önünü açmaktadır. Bu makale, yazıya dökülerek önü/ufku açılmış edebi bir eser olan *Makamat*'ın anlamlandırılmasına katkıda bulunmayı amaçlamaktadır. Dolayısıyla bu makalede, *Makamat*'taki seyahat motivasyonları konusuna odaklanılarak, anlamlandırmaya yönelik bir çabaya girilmiştir. Bu çaba doğrultusunda, seyahat motivasyonlarına ilişkin *Makamat*'ın kimi anlatımlarında açık, kimi anlatımlarında ise örtülü olarak ifade edilen bu anlam parçaları, daha düzenli olacak şekilde bir araya getirilmeye gayret edilmiştir. Makale yazımı sürecinde yürütülen incelemelerde, *Makamat*'taki anlatı unsurlarını anlamlandırmanın yanı sıra teorik çerçevedeki bağlantıların da belirlenmesine çalışılmıştır.

Makalenin araştırma sorusu şu şekilde ifade edilmiştir: “*Makamat*'a konu edilen anlatılar, seyahat motivasyonlarına izah getirme bakımından anlamlı veri sağlayabilecek içeriğe sahip midir” Araştırma sorusuna ilişkin ulaşılan sonuçlar ise aşağıdaki anlatımlarda açıklanmaktadır.

Her bir fenomenin, insanların (ya da araştırmacının) ona yüklediği anlam açısından yorumlandığı (Altunışık vd., 2002: 199) göz önünde bulundurulduğunda, bu makalede de *Makamat*'ın, seyahat motivasyonları açısından yorumlanması mümkün olabilmektedir. Özellikle birincil kaynak eserlerin, belirli hususları aydınlayabilecek içeriklere sahip bulunması, bu tür yorum ve değerlendirmelere anlamlı katkılar sağlamaktadır. Her bir fenomen, belirli bir gerçekliği yansıtabilecek niteliklere sahip olduğuna göre, düşünsel olarak üretilmiş kurgusal yönler taşımasına rağmen *Makamat*, gerçekliğe dair açıklayıcı özellikleri de içeriğinde barındırmaktadır. Nitekim *Makamat*'taki bazı olayların, gerçek yaşamdan uyarıldığı, hatta ilk yazılan “Haramiyye” başlıklı makamenin bu şekilde kaleme alındığı göz önünde bulundurulduğunda, Hariri'nin bu eserinin, yaşamsal bir gerçeklik olan (ve teorik bir arka plana sahip bulunan) seyahat motivasyonları konusuna ışık tutabilecek yönler barındırdığı ifade edilebilmektedir. Netice itibarıyla *Makamat*'taki anlatı unsurları (düzyazılar, şiirler, atasözleri, meseller, teşbihler, uyaklı sözler vb.), bu makalede odaklanılan seyahat motivasyonları açısından veri doygunluğu sağlayacak bir nitelik ve niceliğe sahip bulunmaktadır. Dolayısıyla, bu makaledeki teorik çerçeve ile *Makamat*'taki edebi anlatı unsurları, uyumlu bir bütün teşkil edecek şekilde ele alındığı için, makalenin yazılış amacına da önemli ölçüde yaklaşılabilmiştir.

Makamat'ta bazı olay örüntülerine sıklıkla başvurulduğu görülebilmektedir. Örneğin, belli bir beldedeki insanlardan yardım gören Zeyd, muhtemelen yüzünün eskimemesi ve yardım gördüğü insanlara karşı mahcup konuma düşmemek için o belden ayrılmaktadır. Bu tutum, anlaşılır görülmektedir çünkü Zeyd, yurdundan edildiği ve gurbet diyarlarda yardıma muhtaç durumlardan kendini kurtaramadığı için, terk edemeyeceği bir

mal varlığı da edinmemektedir. Şartlar oluştuğunda ise seyahate çıkmak, Zeyd için kaçınılmaz bir gerekliliğe dönüşmektedir. Ayrıca Zeyd'in, yardım talep ettiği insanlarla tekrar karşılaşmaktan psikolojik bakımdan rahatsızlık duymakta olduğu hususu, bazı anlatımlarda dolaylı biçimde ifade edilmektedir. Örneğin otuz üçüncü ve otuz yedinci makamelerde, hissedilen bu türden rahatsızlıklar, bizzat Zeyd'in ağzından nakledilmektedir. Dolayısıyla bu psikolojik faktör, Zeyd'in çıktığı seyahatlerin belirli bir kısmını tetikleyen motivasyon olarak dikkat çekmektedir. Öte yandan, Hemmam'ın, çok farklı saikler doğrultusunda seyahate çıkmakta olduğu görülmektedir. Hemmam ve Zeyd'i ortak paydada buluşturan bütün seyahat motivasyonları ve söz konusu motivasyonların mantıklı gerekçeleri, bu makalenin analize dönük anlatım başlıklarında açıklanmıştır. Aktarım, açıklama ve çıkarsama yapılarak oluşturulan bulgular, ayrıca toplu bir biçimde izah edilerek genel çerçeve netleştirilmiştir. Zira, özellikle Zeyd'in anlatımları bazı makamelerde tekrara düşer gibi görünmektedir. Örneğin kırk dokuzuncu makamede Zeyd, söylemlerinde, bir bakıma otuz dokuzuncu makamedeki görüşlerini yinelemektedir. Fakat özellikle Zeyd'in yurdundan koparılışı sonrasında muhtaç hâllere düşmesi, müteaddit defalar yinelenmesine rağmen, anlatımlardaki edebi üslup ve düşünce kurgusu farklılıkları, makameleri okuyan için herhangi bir usaç kaynağı teşkil etmemektedir.

Kurgusal olarak da tasarlanmış olsa edebi eserler, yaşamsal gerçeklikleri, kendi sınırlılıkları içinde aktarabilmektedir. *Makamat* da bu genellemeye dâhil edilebilecek yönler barındırmaktadır. Dolayısıyla *Makamat*, çağdaş literatürde “seyahat motivasyonlar” kapsamında ele alınmakta olan bir eksende incelenebilecek yönlere sahip bulunmaktadır. Anlamlandırma ve yorumlama çabasını gerektiren bu makalede, Hariri'nin makamelerini yazmasındaki öncelikli amacı olan ahlaki öğütlerinden ayrı olarak belirginleşen bir anlam bütünü olarak seyahat motivasyonlarına ilişkin hususlar ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Makale kapsamında yürütülen incelemeler, yapılan çıkarsamalar ve edinilen bulgular; hâlihazır literatürdeki kavramsal ve kuramsal yaklaşımlar bağlamında değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Sonuç olarak ise *Makamat*'taki anlatımlarla kuramsal çerçevenin anlamlı bir biçimde birbirini yansıtılabildiği kanaati edinilmiştir.

KAYNAKÇA

Altan, E. (2001). Haçlı Ordularının Anadolu'da Geçtiği Yolları. *Belleten*, 65, 243, 571-582.

Altunışık, R., Coşkun R., Bayraktaroğlu S. ve Yıldırım E. (2005). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri SPSS Uygulamalı*. Sakarya: Sakarya Kitabevi.

Ayaz N. ve Yalı, S. (2017). Kültürel Turistlerin Seyahat Tercihleri ve Yiyecek-İçecek Beklentileri: Safranbolu Örneği. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, C. 1, S. 1, s. 43-61.

Beck, R., Taylor, C., ve Robbins, M. (2003). Missing Home: Sociotropy And Autonomy and their Relationship to Psychological Distress and Homesickness in College Freshmen. *Anxiety, Stress, & Coping: An International Journal*, 16, s. 155–166.

Biasi, V., Mallia, L., Russo, P., Menozzi, F., Cerutti, R., ve Violani, C. (2018). Homesickness Experience, Distress and Sleep Quality of First-Year University Students Dealing with Academic Environment. *Journal of Education and Social Research*, 8, 9–17.

Çetiner, O. & Asutay, H. (2018). Yazında Sürgünlük: Şakir Bilgin'in "Sürgündeki Yabancı" Romanına Bakış. *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 4, S. 1, s. 1-7.

Eryılmaz, B. ve Şengül S. (2016). Sosyal Medyada Paylaşılan Yöresel Yemek Fotoğraflarının Turistlerin Seyahat Tercihleri Üzerindeki Etkisi. *Uluslararası Türk Dünyası Turizm Araştırmaları Dergisi*, C. 1, S.1, s. 32-42.

Flett, G., Endler, N., ve Besser, A. (2009). Separation Anxiety, Perceived Controllability, and Homesickness. *Journal of Applied Social Psychology*, 39, s. 265–282.

Giddens, A. ve Sutton P.W. (2020). *Sosyolojide Temel Kavramlar*. Çev. Ali Esgin, Ankara: Phoenix Yayınevi.

Glendinning, S. (2014). *Derrida*. Çev. Nursu Öрге, Ankara: Dost Kitabevi.

Hariri, (2012). *Makamat*. Çev. Sabri Sevsevil, İstanbul: Kabalcı Yayıncılık.

Harmancı, M. (2013). "Gurbet Türkülerine Arketipsel Bir Yaklaşım", *Turkish Studies - International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 8(4), 919-926.

İshakoğlu, Ö. (2013). "Arap Göç Edebiyatı Endülüs Grubu Şairlerinde Vatan Özlemi", *Şarkiyat Mecmuası*, 23, 55-64.

Kaya, D. (2007). *Türk Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Kayhan, H. (2012). Haçlılar Karşısında Dânişmendliler. *History Studies: International Journal of History*, C. 4, S. 2, s. 227-234.

Özbay, G. ve Çekin, A. (2020). Turizm, Ulaşım ve Sosyal Medya Etkileşimi: Doğu Ekspresi ve Kars'taki Konaklama İşletmelerine Yönelik Bir Araştırma. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 6, S. 1, s. 327-344.

Özlem, D. (2019). *Hermeneutik ve Şiir*. İstanbul: Notus Kitap.

Polat, M. (2020). Yöresel Yemek İmajının Destinasyon Tercihine Etkisi. *Doğu*

Coğrafya Dergisi, C. 25, S. 43, s. 183-194.

Sevsevil, S. (2012). "Önsöz", Hariri, (2012). *Makamat*. Çev. Sabri Sevsevil, İstanbul: Kabalıcı Yayıncılık içinde s. 9-21.

Sladek, O. (2020). *Teoriden Teoriye Prag Ekolü'nün Yapısalcı Poetikası ve Dönüşümü*. Çev. Bahar Dervişcemaloğlu, İstanbul: Dergâh Yayınları.

Soylu, A., Ceylan, S. ve Özdipçiner, N. S. (2019). Turizmde Deneyim İnovasyonu: Doğu Ekspresi Örneği. *SETSCI Conference Proceedings*, C. 4, S. 8, s. 231-235.

Stroebe, M., Schut, H., & Nauta, M. (2015). Homesickness: A Systematic Review of the Scientific Literature. *Review of General Psychology*, C. 19, S. 2, s. 157-171.

Şimşek, Y. (2019). Kemalettin Kamu ve Gültekin Samanoğlu Şiirine 'Gurbet Teması' Bağlamında Karşılaştırmalı Bir Bakış. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 34, s. 323-339.

Toksöz, D. ve Aras, S.(2016). Turistlerin Seyahat Motivasyonlarında Yöresel Mutfağın Rolü. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 4/Special Issue 1, s. 174-189.

Uşaklıgil, H.Z., (2020). *Hikaye Nedir?*. İstanbul: Karbon Kitaplar.

Ünal, M. & Pektaş, M. (2014). Fehîm-i Kadîm'in Şiirlerinde Gurbet. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 31, s. 99-109.

Yalçinkaya (2018). Klâsik Türk Edebiyatında Gurbet ve Nevres-İ Kadîm'in Gurbeti. *Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature*, C. 4, S. 1, s. 322-343.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınevi.

Yücel, T. (2020). *Yapısalcılık*. İstanbul: Can Yayınları.

Zagrallı, E., ve Akbaba, A. (2015). Turistlerin Destinasyon Seçiminde Yöresel Yemeklerin Rolü: İzmir Yarımadası'nı Ziyaret Eden Turistlerin Görüşleri Üzerine Bir Araştırma. *Journal of Yaşar University*, C. 10, S. 40, s. 6633-6644.